

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. I. vers. 4, *mitam ad eos Agnum dominatorem terra. Inde, vers. 2, dat nos sicut seruum, ut benigne exca- pian Judaeos profugos. Tertio, vers. 6, ait superitas Moab maiorem esse quam sit eius fortitudo. Quarto, vers. 7, pergit in clade et planetu Moab, quam vers. 14, ait in tribus annis futurum (1).*

1. Emitte agnum, Domine, dominatorem terre, de Petro deserti ad montem filie Sion. 2. Et erit: Sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes, sic erunt filii Moab in transverso Arnon. 3. In consilium, coge consilium: pone quasi noctem umbram tuam in meridie: absconde fugientes, et vagos ne prodas. 4. Habitabunt apud te profugi mei: Moab est tribulum eorum a facie vastatoris: finitus est enim pulvis, consummatus est miser: defecit qui conculcabit terram. 5. Et preparabitur in misericordia solium, et sedebit super illud in veritate in tabernaculo David, iudicantes et querentes iudicium, et velociiter reddens quod iustum est. 6. Audivimus superbiam Moab, superbus est valde: superbia ejus, et arrogans ejus, et indignatio ejus, plusquam fortitudo ejus. 7. Idecirco ululabit Moab ad Moab, universus ululabit: his, qui latent super muros cocti lateris, loquimini plagas suas. 8. Quoniam suburbani Hesebon deserta sunt, et vineam Sabama Domini Gentium exciderunt: flagella ejus usque ad Jazer perverrunt: arraverunt in deserto, propagines ejus relicte sunt, transierunt mare. 9. Super hoc plorabo in fletu Jazer vineam Sabama: inebriabo te lacryma mea, Hesebon, et Eleale: quoniam super vindemiam tuam et super messum tuum vox calcantium irruit. 10. Et austerior letitia et exultus de Carmelo, et in vineis non exstabit, neque jubilabit. Vinum in torculari non calcabit qui calcare conuerteret: vocem calcantium abstuli. 11. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum cocti lateris. 12. Et erit: cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua ut obseruet, et non valebit. 13. Hoc verbum, quod locutus est Dominus ad Moab ex tunc: 14. et nunc locutus est Dominus, dicens: In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur gloria Moab super omni populo multo, et relinquetur parvus et modicus, nequamque multus.

4. **EMITE AGNUM.** — Codices Septuaginta Sixtini, Basilius et Cyrillus habent: *Mittam quasi reptilia super terram, id est mittam serpentes in Moab; nimirum in Hebreo pro ἡρά car mosel arcts,*

(1) Istud caput est quasi precedens continuatio, et exhibet: *primo, contestationem Prophetarum preciatorum ad Moabitas, et in sessu alterius Deut, pro reparatione Iudee, vers. 1; *comunitas ad Moabitas, 2; *separatio ad eisdem, pro benevolentia afflictis Iudeis exhibenda, 3; *consolatorium ad Iudeos, ob restaurandum coram impereium sub Ezechia regi, et in sensu sublimiori sub Christo Salvatore, 5.****

*Secondo, expostionem amplioram prophetie, primo, arguentem malorum causarum superbiae nempte Moabitu, et arrogantis virium limites transgressam, 6; *secundo, damnationem pravae in universum populum diffundendam, 7; et cum excilio urbium, exilio incolarum et visitate agrorum conjugandas, 8-11; ab idolis frusta invocatis non mitigandas, 12; *tertio, designantem prout pomorum tempus, ante jam predictum, post tres annos evenerunt, 13, 14.***

id est agnum dominatorem terre, legerunt per diastolem קְרָמֵשׁ לְאַרְבֶּס, id est nunc reptile terre.

Secondo, Hebrew et R. Salomon ex Hebrew versunt: *Mittite agnum dominatorem terre, et incep- tantur sic, quod, cum Moabites conseruent potare regi Israel annum tributum centum milium agnorum, mortuo Achaz id detraheratur, 1° Reg. Quocirca sub Ezechia pio et felice regi annos et vires resumens Israel, nunc Moabitis insulans dicit: Mittite, o Moabite! ut solent, tributum, scilicet agnos, dominatorem terre, id est novo et potenti regi Ezechie, de Petro, deridi, id est de Moab. Verum frustra haec a Christo torquent ad Ezechiam; nos enim Ezechias fuit rex Israel, sed Iuda: multo minus dici potest dominatorem terre. nec ipse in Scriptura Moabitis bellum-intulisse, aut tributum imposuisse legitur. Adde, tam Septuaginta quam nostrum vertere: *Emitte agnum**

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, CAP. XVI.

301

dominatorem (non, dominator) terre. » Pluribus id refutat Leo Castrius. Multo minus potest hic locus accipi de Osse ultimo rege Israel: quia is jam erat occisus, et regnum Israel eversum, non a Moabitis, sed ab Assyris.

Tertio, Hebrew aliqui et Forerius pro agnum » arguent, arietem, et per arietem accipiunt vel machinas belicas, quae ob similitudinem arietum arietes vocantur, vel duces et milites fortes instar arietum, quasi per ironiam et ironissem dicat Propheta: O Moabites! instruite arietes, duces et milites ad oppugnandum Sion, qui dominatur terra sancta, eamque sibi subjiciunt; sed frustra id faciatis, quinimum arroganter vestre penas dabitis.

Verum dico cum S. Hieronymo, Hugo, Lyrano, Adamo, Vatable et aliis, per agnum » hic accipi Christum, qui ex Ruth Moabitide prognatus est. Cum enim Isaias vaticinaret de exilio Moab, videlicet gentes pene interiruram, indoluit. Unde altera ex parte videns ex Ruth Moabitide nasciturum esse Christum, ad eum more suo obiter (unde Biblia Plantina huma versum parenthesis includunt) advolat, ejusque nativitate consolatam se quam Moabitas, inde statim reddit ad institutam narrationem, et ad onera Moab: Vide Can. IV, q. d. Mitte, o Domine! vel, ut hebrei est, מִתְּבָאֵל סְלִיחָה, id est mitte, et rotare, scilicet, o col! vel vos, o Pater! o Fil! o Spiritus Sanctus! non agnos illos mutos et vegetiles Moabitarum, sed agnum dominatorem terre, id est Christum, qui quasi agnus Dei tollat peccata mundi, totique Ecclesie et orbi dominatur: mitte, inquam, eum de Petra urbe deserti, que est in Moab, puta de Ruth Moabitide, que in hac arce sat, jam olim ex ea migravit ad Iudeos. Quare quod Vatable si exponit: O Domine! ne perdas Moabitas, ut tandem nascatur Messias, sic accipi debet, scilicet ut nascatur Messias, qui salvet suos cognatos, videlicet Moabitas. Nam ipse nascetur ex Ruth, que olim ex Moab hoo Dei consilii ad Iudeos transit, ut scilicet ex ea descedenter Christus, qui Moabitis salutem afficeret. Nam aliqui etiam in omnibus Moabitis fuissent deleti, adhuc Christus descendens ex Davide et Ruth: utpote quia dum ante hanc cladem, Iudeorum genti fuerat inserta. Booz enim ex Ruth genuit Obed, Obed genuit Jesse, Jesse genuit David, ex quo prognatus est Christus.

Christum vocat « agnum », vel « arietem »: utrumque enim significant Hebreum ἡρά car. Primo, quia alludit ad vegetal agnorum, quod penderant Moabitas regi Israel. Secundo, quia Moabites pecuniarie erant studiosissimi, et ovibus diligissimi. Tertio, quia agni et arietes Moab corpore et viribus superabant agnos et arietes aliorum provinciarum, et rursum quasi duces gregum: unde recte agnus vel aries hic significat ducem et dominatorem Christum. Unde Syrus verit: *Mitis plian dominatoris terre.* Perperam Arabicus Ale-

xandrinus verit: *Mittam ad eos muscas, vel bruchos; et Antiochenus: Mittam ad eos dominantes super terram.*

Porro, quod Hebrew nonnulli tradunt, Ruth foisse filiam regis Moab, nomine Eglon, quem occidit Aod judex, Hebraeorum fabula est; nam inter Eglon et Ruth interfuxerunt 230 anni, nec credibile est regem dedisse filiam suam uxorem homini plebeio, qualis fuit maritus Ruth. Ita Abumini et Lyranus.

Denique pro « dominatorem » verti potest, « dominator ». Hebrew enim, cum careant casibus, idem nomen usurpant pro quolibet casu, q. d. O dominator terret! mitte nobis Agnum, id est filium tum dictum, qui quasi agnus piacularis nos redimat et salvet.

De PETRA DESERTI. — Urbs hinc dicta est Petra, quia in circuitu rupibus et precipitiis est murata, inquit Strabo, lib. XVI, et ab ea tota regio dicta est Arabia Petrea. Hanc urbem auxit Baldwinus rex post bellum sacrum. Deinde Solomanus, ea recepta, collocavit ibi thesaurum Egypti et Arabie. Ita Adrichomius.

Nota: Christus emissus dicitur de Petra Moab, non in se, sed in sua avia Ruth; hec enim inde a Deo quasi emissa venit in Sion: sicut nepotes Iudee dicuntur ex Chanaan egressi, et ingressi in Egyptum, non in se, sed in suo parente Jacob; nam ipsi nati sunt post ingressum parentis in Egyptum. Vide dicta Genes. XLV.

Mystice, Petra deserti est B. Virgo, que sis qui ab omni auxilio deserti sunt, praesidio est instar petre, inquit Hugo; haec enim proximum quam Ruth edidit nobis hunc Agnum. Vide Viegas, Apoc. XII, Comment. III, sect. XXIV.

Demum, ad Moab, id est ad peccati excidium missus est Christus. Ita Alcazar in Apoc. XIV, 1, notat, i. ubi contendit huma sensum esse litteralem; sed ex dictis liquet esse mysticum.

2. Er satr! Sacru AVIS. — Redit Propheta post parenthesin, qua breviter aspiravit et avolavit ad Christum, ad inchoatam cladem et captivitatem Moab, q. d. Moabite trans fluvium Arnon, ubi sunt termini Moab, in Babylonem violenter et celeriter abducuntur, ibique disperguntur, sicuti disperguntur aves a nido avolantes, cum aliquis precepit nidum invadit.

3. In CONSILIO, — q. d. inquit S. Hieronymus. Vers. 3. Vis cladem evadere, o Moab! Denique tibi propitium et protectorem reddere, acceperis consilium tuus a tuis, tum potius a me; fac, inquam, quod suggero; dum subdo (1).

(1) Forerius qui in primo verso capituli ironiam contineri putat in hume modum: « Vos qui divites estis arietum et ovium, mutate tributum, videat an placere possitis numeribus regem et ducem qui nunc dominatur, » sic hec verba: « In consilium, » explicat:

Confinet hic versus alteram ironiam non minus acrem adversum Moabitas. Isti enim (ut est verisimile) cum rex Assyrius adversus Jehudam contendere, et civitates regum

Ruth
an illa
regis Moab
ab?

Arabia
Petra
dicta
Petra
urbs.

Petra
et
B. Virgo

V. 30

PONE QUASI NOCTEM. — Symbolice, sicut mordies et astu significant ingentem afflictionem et manitatem; quia in meridie sol maxime urit: ita umbra et nox significat ejus remedium, refugium et refrigerium. Unde, cap. iv, vers. 6, dicitur: « Erit in umbracula diei ab astu. » Sensus ergo est, q. d. O Moabite! vultis esse salvi, vultis evadere manus Nabuchodonosoris? Facile quod dico: minimus Israhelitas cognatus et vicinos vestros patria exsules et profugos, tum ob metum Sennacherib, tum ob aliis tyranos, tum maxime ob vastationem Nabuchodonosori, humanter excipite, foveite, protegite, vicesque eis rependite. Nam sic Abramam pater eorum Lot patrem vestrum exceptit, juvit, fovit, et a Chedorlahomor captiuum liberavit. Porro exigit umbram quasi noctem, id est umbram densissimam, quasi dicit: Suscepito, pietas et humanitas vestra non sit levia, arcta et brevis, sed copiosa, larga et liberalis.

Tropologice, nota hic optimum remedium ad evadendum instantem afflictionem et Dei vindictam esse misericordiam: vis evadere miseriam? isto misericordia in misero; vis suscipi celo? suscipe peregrinum hospitio: nam a beati misericordes, quoniam ipsa misericordia consequentur. » Hinc s. Nazianzenus: « Esto calamitosus Deus, et Dominum in calamitate Deum invenies, » et Daniel Nabuchodonosori, ut impendens extitum evaderet, suscit: « Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordias pauperum. »

Haec in Sodoma hospitio suscepit Angelos, putans esse homines peregrinos, eosque contra procaciam Sodomitarum defendit, ut potius. Unde ab eis ex incendio Sodome liberatus et eductus est, Gen. xix.

Rahab exploratores, quos miserat Ioseph in Iericho, hospitio exceptit, et fideliciter custodivit ad dimisit. Prout domus eius tota sola ab Iudeis in clade Jerichonitis servata est, Ioseph ii et vi.

Mulier Sunamit Eliseum transuentum hospitio

Iehuda expellit subjugare, consilium cogebant, et (quod fit in artus deliberationis) vocatis regni satrapis in dubio vocabant a exponendo essent profungi Iudei qui metu Assyriorum ad Moabit confugiebant; timere enim poterant ne in provocarentur Assyrii indicationem. Insumebant tamen die in hujusmodi deliberationibus; cum interim Israhelites vagi hoc atque illic abirent latrabi quarentes. Hoc irridet Propheta, quod regnum Iudea sub Ezechia fuerit a Deo confirmatum, et Assyri deleti; ipsi autem Moabites proras fuerent hujusmodi crudelitatis, eadem p. — pessi que Israhelites. « Cogo consilium, » ad verbum, fac iudicium. Sed sensus est quem Volgata expressit. Verba Hebreos habent eam pro Iudea, a merito. Sic verba expresseris, in medio merito, id est in fervore meridiani, in ipso tempore persecutoris fervore. « Pons, bisonte, » etc. Non industra persona loquenter, sed postea haec verba juxta Haec: « In consilium, coge consilium, » significant inhumanitatem Moabitarum, qui cum res proximorum pressus postularer auxilium, ad deliberationes esse convertabant.

recepit, qui ei ob id filium impetravit, eumque mortuum suscitavit, IV Reg. iv.

Zachaeus gaudens suscepit Christum in domum suam, ideoque ab eo audiuit: « Hodie salus domini huic facta est, » Luce xii.

Narrat S. Gregorius, lib. III Dialog., cap. xi, quod Cerbonius, Populoni Episcopus, questam milites transeuntes hospitio exceperit, eosque a Gothis supervenientibus absconderit, et in vita conservaverit. Quod dum Titulas rex Gothorum audiisset, jussit eum ursus objici coram toto populo, ut ab eis devoraretur. Sed ursus in eum immissus ferociatis sua oblitus, defixa cervice, submissoque humilius capite, lambere coepit pedes Episcopi: « Ut patenter omnibus daretur intelligi, quia erga illum virum Dei et ferina essent corda hominum, et quasi humana bestiarum. » Quare populus et rex ipse ad veneracionem ejus pernoti sunt.

Idem Gregorius, homil. 23 in Evangel., narrat de quadam viro valde hospitali, qui per hospitalitatem meruit Christum in sua persona recipere, a quo per visionem audivit: « Ceteris diebus me in membris, heri me suscepisti. »

Narrat S. Augustinus, lib. XXII De Civit. viii, Innocentio in quedam hospitalitatem dictum, miraculose curatum fuisse a vulneri periculosisimo. Leo IX Pontifex, vir mira fuit hospitalis, adeo ut, cum semel ante fores suas leprosum invisset, eum in lectu suo collocare jurerit: sed apergit manu a janitor foribus, nusquam leprosus inventus est: creditum est Christum panaris nomine ex loci retribuisse. Ita Platina et sibi in ejus vita, sub annum Domini 1030.

4. FINITUS EST ENIM PULVIS. — Martinus de Rota vir doctus, lib. IV Singul., cap. iii, sic explicat, q. d. Misera et vilis tua, o Moab! conditio, pariter et luctuosus abitus, depulsa est servitus, atque hostis defect, cui in pulvere sedent, vel fronte tangendo humum et pulverem, supplicare cogari. Hec enim omnia pulvere significant apud Iudeos, Romanos et Graecos: omnes enim in lucta caput inspergenter pulvere, vel in ea sedebant. Verum sequentia ostendunt non agi hic de pulvere Moab et amicorum, sed Sennacherib et hostium. Licit enim agat Propheta de excidio Moab porato non a Sennacherib, sed a Nabuchodonosore; tamen meminti imminentis Iudea Sennacherib, quia multi et Judea propter eum fugitantes erant in Moab. Monet ergo Isaacs Moabitas, ut eos humanter excipiant, si Dei graiam et operem promoveri velint. Si enim in eos sint duri et ineluctantes, eos propter hoc peccatum et alia plura, impleta tandem mensura, vindictam Dei experimentos, et immisericorditer pariter vastandos esse a Nabuchodonosore.

Sensus ergo est, q. d. Ne te, o Moab! excuses ab excipiendo Hebreos profugos, dicendo te mutuere Sennacherib, aut quem alium eorum hostem et vastatorem, quia est brevi finitur et eva-

nesceat quasi pulvis, atque cito consumetur miser: et preparabitur, etc., id est, atque vetus solium regni Ierosolymis, et Ezechie regi justo et bono, ejusque posteris preparabitur, id est confirmationib; et corroborabitur, in, id est per, misericordiam Dei. Ita Adamus et alii.

Allegoriee s. n. hoc est regis Christi, qui iudicat tam pauperes quam divites in iudicio et iustitia, Psal. LXXXVII. Imo Sanchez et alii volunt hunc sensum de Christo esse literalem; sed versus et plenum est esse allegoricum.

Nota, per hebraeum intelligi notam similitudinem sicut; sic enim hoc explicanda sunt: finitus est vastator, quasi pulvis. Comparatur Sennacherib, ejusque similes pulveri. Primo, ob immutabilem exercitum, qui videbatur esse instar arena vel pulvris. Secundo, quia levi plaga Angelorum cœsus est, sicut leviflatus venti totus pulvis diffundit et dissipatur, ita ut terra solida et nitida apparet, ac si scopus esset versa (1).

6. AUDIUVIS SUPERBIAM MOAB. — Hec superbia evertit Moab: eversa enim est, eo quod suis armis et incubibus lateritius superbioris et praesidens contemptus hostem se potenterum. Vide dicta Joram. XLVIII, 29.

7. INCIRCULULARIT MOAB AD MOAB. — q. d. Ultilabit alter ad alterum, cives unius civitatis ad cives alterius. Secundo, « Moab ad Moab, » id est Moabites superites Iudeibus, Moabites occisos, inquit Vatibus. Alter Sanchez: « Moab ad Moab, » inquit, hoc est, Moab ad seipsum, vel secum ululari, ut mureos et desperantes solent.

SUPER MUROS COTI LATERIS, — super muros lateritios. Secundo, et melius hoc est nomen proprium urbis, que hebreica dicitur נִיר קַרְחָרֵסֶת, id est habens muros lateritios. Id patet ex IV Reg. iii, 23 ubi cum dixisset scriptor: « Ha ut mura tantum fictiles remanent, » subdit: « Et circumdat est civitas a fundibulariis: » que verba plane significant a mari fictiles, esse civitatem jam dictam Kircharesset, ad quam upote munitiones maxima rex Moab in extremo discrimine configit. Sensus ergo est, q. d. Dicitur Moabitis, quod Kircharesset, que eis est arx inexigubilis, in qua superbunt, non eos tutabatur, sed caput eius a hoste.

(1) Vers. 5. « Et preparabitur in misericordia solium; et secedit super illud, » etc. Quamvis haec de Ezechia pro Israele aduersus Moabitas dicta videantur, ne dubitet christians lector hec in Christum Dominum rectius convenire, qui populo suo dum extrema patetetur adiut, regnum David stabiliri, detinet hostibus, peccato, morte et inferno, et universo nobis inimicis irritare merito possimus.

Fact quoque hic locus adversa dicas avaro, qui negligentes et difficiles sunt ad subveniendum pauperibus, et cum nulla re magis cunctabundi quam in elemosynis erogantibus, cum interim pauperes fame et frigore perirent, etc. Non haec dum perfector pauperes Christi, o divites; non semper vobis erunt. Indubio: delicti hostes, cessabunt genitus et lacryma, et Dominus judicabit in iustitia pauperes, etc. (Forurius.)

8. ET VINEAM SABAMA. — Solet Scriptura civitates vocare vineas, tum ob propagines filiorum et familiiarum, tum ob fertilitatem; ut Moab vineis, vino et frugibus erat fertilis: quo allusit Jerome, cap. XLVIII, vers. 41. Hanc ergo vineam, id est urbem Sabama, « domini gonium, » id est principes, vel Sennacherib, vel potius Nabuchodonosor, excederunt.

FLAGELLA EIUS USQUE AD JAZER. — « Flagella » vineas vel vias vocantur ejus propagines et surculi circinantes, quibus vias se ad palum vel arborem alligat et retinet ne cadat: unde et clavilis vocantur. Per has autem propagines metaphorice intelligi populum Moab profugum, qui transit mare, cum abductus est in Babylonem. Ita S. Hieronymus. Vide dicta Joram. XLVIII, 31.

9. PLORABO IN FLETU JAZER. — Jazer erat ultima civitas Moab iuxta Jordanem, que videatur prius vastata quam Hesebon et Sabama; nam sit ista se ploraturum in excidio Salma, sicut comploratum fuit in excidio Jazer.

Vox CALCANTUM (id est Chaldeorum depraedantium tuam messem et vendimiam, eamque calcantum et exprimentium) IRRUIT. — Nota: Horum vastatio metaphorice recte comparatur conculcationi iuvorum et segetum. Hec omnia fusia et clariss exprimunt Jeremias cap. XLVIII.

10. AUFERETUR LITTA, etc., DE CARMELO. — Carmel non est in Moab, sed in Iudea; sed, ut notat S. Hieronymus, solet Scriptura proverbialiter per Carmelum significare quemvis locum ubique et fertilibus, auctoritate et fuligine, talis enim est mons Carmelus. « De Carmelo » ergo, id est de agris Moab pinguis et fertilibus, auctoritate letitia, » solent enim latari et exsultare vinitores in ubere vindemia, et messores in copiosa messe.

VOCES CALCANTUM ARSTUL. — Jeremias habet: « Nequaquam calcator uva solitum celeuma cantabit. » Vide ibi dicta.

11. SUPER HOC VENTER MEUS AD MOAB QUASI CITHARA SONABIT, — q. d. Intima viscera mea, tacta dolore, edent lugubre cantum et genitus ob Moabitarum, hostium licet nostrorum, vastationem; sicut cithara, plectro tacta, dat sonum in funere funereum. Jeremias habet: « Cor meum ad Moab quas tibi resonabit. » Nota: Cithara et tibia, quia lugubre quid sonant, solebant olim adhuc luctui et funeribus, ut dixi Jerem. cap. XLVIII, 36.

12. ET ERIT: CUM APPARUERIT (q. d. Moab, adveniente hoste, videns se frustra laborare in excelsis suis, aris et idolis colendis, nec ab illis ferri opem, alia) SANCTA (scilicet templo sua publica), INGRADIEBUT (id est ingredi conabitur, ut deos suos exoriat; sed) NON VALEBIT, — partim ob pavorem, fatigationem et virium dissolutionem; partim ob subitum hostium impetum, qui eum opprimet (1).

(1) Atque hoc preter alia malitia habet superstitionem qui falsos deos colunt, ut, qui certo loco adductum

Vers. 13. 13. **HOC EST VERBUM.** — q. d. Hucusque narravi oracula et minas contra Moab; hoc est quod ait *Jerem.* cap. XLVIII: « Hucusque judicia Moab. »

Quoniam LOCUTUS EST, etc., EX TUNC, — id est ab olim, jampridem, scilicet per Amos, qui cap. II, idem excidium Moab ante Isam predixit.

Vers. 14. 14. **IN TRIBUS ANNIS.** — Non quod haec clades Moab facta sit a Sennacherib, post triennio ab hac propheta: facta est enim a Nabuchodonosore, ut dixi initio cap.; sed quod Nabuchodonosor post treis annos ab excisa a se Jerusalem, id est quinto ab ejus vastatione anno, vastaverit Moab: hoo enim diserte doceat Josephus, lib. X *Antiq.* xi, vel certe quod trium annorum spatio vexaverit et vastaverit Moab. Ita S. Hieronymus, Hugo, Pintus, Leo Castrius et alii. Audi S. Hieronymus: « Potest, ait, et de Babylonica captivitate predici, quod post captiam Jerusalem, transitis annorum trium circulis, Moab a Chaldeis vastata sit; sive quod trium annorum spatio nulla ei data sit requies. »

Anno ^{mercenarii} **quasi anni mercenarii.** — Id est qui (scilicet tres anni jam dicti) sunt « quasi anni mercenarii, » id est prefixi, integrri et certi, quibus nihil addi aut demin potest. Mercenarius enim certum tempus preservatur, cut ipsi nihil patiuntur addi; nec qui conduct eos, aliquid ex eo tolli patiunt. Ita Valabius, Forerius, Arias, Ossorius et alii, imo S. Cyrilus.

Secundo, sicut mercenarius, finitis conductionis annis, recedit, ita recedet et auferetur con-

et affixum potius divinum Numen, cum corpore illuc accedere non possit, omnino eis desperandum sit in robis adversis. Catores autem veri Numinis ita religionem certis locis ac temporibus assignant ut tamen intelligent Deum oblique adesse, et omnim tempore et loco, ut si manus cordis levant, et genua flestant Deo suo, et extaudantur. Ne existimat autem Prophetam in miseria aut infelicitate numerarisse quod « non possent adire excelsa sua Moabites; » nihil enim auxiliu a diis suis possent, etiam maxime adiuvare, impetrare; sed secundum depravatam opinionem eorum hoc addidit. Nemo enim est qui non torqueat et cruciet animo, si in adversis rebus interrogat precepitam sibi esse viam, quomodo quem pro Deo solit posse adire, precari atque consolare. Neque quisquam est tam barbarus qui, cum humana omnia adversa abi exieriat, a Deo petendum auxilium non arbitretur. (Forerius.)

(1) Qui plura de antiqua Moabitarum regni amplissime, incolarum numero, urbium frequentia, regionis fertilitate, et presenti vastitate, solitudine, sterilitate, discere voluerit, diligenter perlegat relationes et testimonia viatorum qui hisce recentioribus temporibus illam regionem peragabant. Inter quos innotigabilius Irby et Mangels; Joannis Ludovici Burckardti, Ulrici Jasper Sezen relations, et ipsius Volney testimonian in operibus *Les Ruines et Voyages en Syrie*, etc.; qui omnes Isaie prophetam de Moab veraciterem, diverso licet animo, attestantur. Vide *Annales de Philosophie chrétienne*, tom. V; *Les Prophètes confirmés par les découvertes des voyageurs modernes les plus célèbres*, art. II.

dicto tempore, scilicet triennio, gloria Moab, ita ut vix racemos in ea remaneant, ut sequitur.

Tertio, proprie hi anni direptionis Moab vocantur mercenarii, eo quod hisce quasi pro mercere excise a se Jerusalem, et divina vindicta exercite, regnum et spolia Moab accepturus sit Nabuchodonosor, inquit S. Hieronymus, ut idem pro expugnata Tyro, in mercedem quasi a Deo accepit Egyptum, *Ezech.* XXIX.

Quarto, hi anni vocantur mercenarii, id est laboriosi et molesti ab hoste vexante et spoliante. Sic enim mercenarius dicit agit laboriosum et seruumosum, assistente semper et ad opus urgente hero. Ita Sanchez et Adamus. Vide *Pinacium in Job.* vii, 2.

Symbolice. S. Basilius, qui hic finit suum Commentarium in Isaiam: Qui ad gloriam, inquit, populi captandam bona opera faciunt, horum gloria vertutem in ignominiam in tribus annis, id est in omni dimensione temporis, scilicet praeterit, presentis et futuri.

SUPER OMNI POPOLO. — de tam numeroso populo Moab, in quo ipse gloriat, post hanc cladem relinquenter paucissimi, sicut paucissime relinquenter uva post vendimiam. Unde aliqui codices legunt: *Relinquenter sicut racemus parvus.* Vide hic in Moab vanitatem regnum, omnisque pompe et fastus. Brevi enim, Deo punita, eorum gloria in probrum, multitudine in paucitatem, potentia in imbecillitatem, sapientia in stoliditatem, opes in egestatem, magnificencia in sordes, excellentes in humiliitate, gratia in odium, securitas in angustiam, Pax in discordia communitatur (1).

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Predicit exiitum Damasco et Syris aequo Samaris, quodque tam pauci relinquenter, quam pauor renarent spicis post messem. Secundo, vers. 7, dicit reliquias per hanc cladem, quae eis obligit eo quod oblitus sit Dei, ab idolis ad Deum converterandas (1).

1. **ONUS DAMASCUS.** Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina. 2. Derelicta civitates Aroer gregibus erunt, et reuersent ibi, et non erit qui exterreat. 3. Et cessabit adjutorium ab Ephraim, et regnum a Damasco: et reliquie Syriae sicut gloriam filiorum Israel erunt, dicit Dominus exercituum. 4. Et erit in die illa: attenuabitur gloria Jacob, et pinguedo carnis ejus marcescat. 5. Et erit sicut congregans in messe quod restitit, et brachium ejus spicas leget: et erit sicut quarens spicas in valle Raphaim. 6. Et relinquenter in eo sicut racemus, et sicut excusso oleo durarum vel trum olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israel. 7. In die illa inclinabitur homo ad Factorem suum, et oculi ejus ad sanctum Israel respicient: 8. et non inclinabitur ad altaria, que fecerunt manus ejus: et que operati sunt digiti ejus non respiciunt, lucos et delubra. 9. In die illa, erunt civitates fortitudinis ejus derelictae sicut aratra, et segetes qua derelictae sunt a facie filiorum Israel, et eris deserta. 10. Quia oblitus es Dei salvatoris tui, et fortis adjutoris tui non es recordata: propterea plantabis plantationem fidelem, et germinem alienum seminabis. 11. In die plantationis tuae labrusca, et manus tuum florebit: ablata est messis in die hoereditatis, et dolabit graviter. 12. Ve multitudini populorum multorum, ut multitudine maris sonantis: et tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. 13. Sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium, et increpabit eum, et fugiet procul: et rapietur sicut pulvis montium a facie venti, et sicut turbo coram tempestate. 14. In tempore vespere, et ecce turbatio: in matutino, et non subsistet, haec est pars eorum qui vastaverunt nos, et sors diripientium nos.

1. **ONUS DAMASCUS.** — Nota: Prophetia Isaiae, ut et aliorum Prophetiarum, non ex ordine sunt editae, quo sunt in hoc volumine collectae: nam Damascus ab Assyriis eversa est ante mortem Achaz, ac consequenter ante cladem Philistinorum; que facta est ab Ezechia filio Achaz, de qua egit cap. IV, vers. 29, et multo magis ante cladem Moab, de qua capitibus XV et XVI; haec enim facta est

diu post, scilicet tempore Nabuchodonosoris

Predicti ergo Prophetae hic Syriae, cuius caput erat Damascus, exidium immensum per Theglathphulaser, IV Reg. vi, 9; qui tamen nonnullas in ea reliquias dimisit, quas post 134 annos Nabuchodonosor delevit, ut predixit Jeremias, cap. XLIX, vers. 23; sed postea Damascus sub Macedonibus et Ptolemeis restaurata est, inquit S. Hiero-

(1) Cum semper, inquit S. Hieronymus, decem tribus regnum Damasci contra Iudan præbatur auxilium, ut Regum et Paralipomenon narrat historia, etiam ipsi vastitationis ab Assyriis appropinquare significat Isaiae.

Post inscriptio **onus Damasci** non totum propheticum argumentum, ut hunc notant Rosenmüller et Alford, sed priorem tantu in ejus partem complectitor. Nam inde a versu 4, regnum Israelitico sive Ephraimitico denuntiatur futurum esse, ut totum evenerit, paucis submodio rebus manuari, et similiter a vers. 12, ut sit loko natiuitatis, de Assyriorum irruptione et clade vicienatur Prophetia.

Primo igitur, Syria septentrionalibus seu Damascenis predictis iherusalem Damascon, vers. 1; redigendam in

soliditudinem regionem, 2; cessandum sociale ab Israelitum, regnum et gloriam, 3.

Secundo, meridionalibus seu Israelitum denuntiat, primo, statum illorum tenorem ac inopem duplicitate desumpta, una a corpore quod integra florens validine subito marcescit, ita ut decem annis et species eius pereat, altera a collectione aestiva et autumnal fructuum, 4-6; secundo, illorum conversionem ad Deum abjectio idolorum cultu, 7, 8; tertio, vastitatem et sterilitatem terræ Israel, quae multo tempore desolata permanescit propter Dei oblivionem, 9-11.

Tertio, Orientalium, se i Assyriorum, depingit irruptionem hostiles, strepitus terrore plonam, 12, 13; et durationem ejusdem brevissimam, 14, 15.

Mus, estque etiamnum nobilis Orientis urbs,
de qua plura *Jerem. XLIX* (1).
Mystice S. Bernardus, tract. *De Underim oneri-*

(1) Quam Damasci cladem et eversionem p̄e oculis
in hac vaticinia Isaías habeat, inter se interpretes non
consentunt; aliis enim de Teglat-Phalasar (noster
Cornelius, Altioi, Rosenmüller); aliis de Salmanassare
(Grotius, Calmetus); aliis de Sennacherib (Berthierius)
explicatione hinc intelligenda arbitrantur.

Primo aspectu sententia D. Calmetti satis protus esse: *et* illi stenon doctrinam interpres quatuor Damasii clades optime discutunt, priorem a Teglat-Phlasare, secundam a Salmanassare, tertiam a Samacherib, quartam tandem a Nabuchodonosore, hunc regnū influigunt; *quas* quidem Prophete distincte praedixerunt. Nam Anes, quae Damasii regnum a Jeropbeno secundum vel a Teglat-Phlasare (*Amos*, 3, 4 et 5, et *IV Reg.* xv, 35, 36); *Ier.* 10, 10, quia a Salmanassare (*viii. 8, vni. 4*), et in hoc capitulo quia a Samacherib; *Jeremias* vero (*xlix. 23, 24*), quia vel a Nabuchodonosore perpessum est, vaticinari sunt. Propter horum iuris, inquit, quoniam de eisdem Damasi et Teglat-Phlasarenu haec prophétiam intelligamus, in qua legimus scilicet paucos Israëlitos post hanc cladem derelinquentes, et ad Damatom conterentes, quod quidem non nisi post Damatum expugnationem a Salmanassare et deinde tributario abducentibus evenisse constat.

Attamen, quantum historia que pauca de his eventibus narrat, niti licet, cum Cornelio, Allobri et Rosenmüller, hoc vaticinium ad excidium Damasci imminentem per Teglatopharmerius; his momentis ducti quæ a Rosenmüller mutuata subjiciens.

Regnum Damasceno-Syriacum, Ephraimitarum fines a septentrione proxime contingens, regni Salomonici initio conditum fuisse a Rezone aliquo, qui cum defecisset ab Hadadezere, Syria Zobae regi, factiosum principes, manu promptus, cum turba horum Damascum occupavit et ibidem fundavit regnum, cognoscitur ex I Reg. xi.

opibusque et robore militis adactum, admodum im-
mense fuit regno Israëlis seu decem tribum. Bellum illi-
erat cum hoc fere continuum a temporibus Benhadad
regis Rezonis ab Aza regi incipiatis (1 Reg. xv, 18), sive
seminali inter populos, viribus fere pare, sive annitione
Damascorum, producendis regni sui finibus intento-
rum, sive litis veteres, nunquamque bona se spolas, huic
igni idemplente novum subsercunt materialia. Longum
erat, ut scripturam in historijs, sive per triennium duraret
1 Reg. xii, 1. Quin de Iudeis quidam, paulo longius remo-
tis, a regibus Syria-Damasciis paix fuit, sed idem de Iuda
zæli qui Ephraimites tanopera presistit, Joasim Achaz
benio bello petiti et spoliavit, non exigua regna infideli-
clade. II Reg. xii, 17, 18; 13 Reg. xii, 23, 24. Raziam
vare initio cum Peasebo, Israëlitaram regre, fratre regum
Iudei medietatione esse excidimus, vidimus supra vi,
et seqq. Sub idem tempus quo, que in loco narrantur
acciderunt, et nostrum eiliuam esse votiviem, recte obser-
vata Lighdutius, *Chronolog. tempor. et ord. textuum se-
teris Testamenti*, in Opp. tom. I, pag. 101. Cetera argu-
menta utriusque oraculi, et preceptum quidam, cap. viii, 1-4; vii, 7-20, tamet affinitatis est, at non possit esse
arguere sed quod nimis hoc difficulter: can pateticalem nos
tribum enim sa. iheros Damascum, stante adhuc
florente in regno, ut patet ex versibus 1, 2, 3, et adver-
sus Eph. similitus. Syllogee scientes, liquet vero ex
illis que leguntur II Reg. xii, 9, coll. cith. vix, 29, soluta-
tam esse islam societatem, et evanescere regnum Damasci
cum arega Assyrii, anno Alasi tereti ve'greci, necesse es
hoc oraculum ante annum Ahasi regnorum scriptum esse
"etius quidam editam hanc prophetiam existimat prima-

non poterant Syri amplius ab Ephraim, id est Samaritanis, auxilium exspectare.

3. ET ERIT SICUT CONGREGANS IN BESSE. — Notandum cum S. Hieronymo et Illymone, hie inopiam et paucitatem tam brachiarum sive Samaritanorum quam Syrorum, ad quam rediguntur a vastatoribus Assyriis, descripsi per triplicem comparationem: *prima* est, quod erunt tam pauci, quam paucissimi spicie, que post moxsem in agro amplissime verbis gratia Raphaim remanent, et a pauperibus colligitur; *secunda*, quod erunt tam pauci, quam pauci racemi vindemiantes fugient, et post vendem relinquuntur; *tertia*, quod erunt tam pauci, quam quatuor vel quinque oliva quae in oleo excausa remanent, vel quia latent sub foliis, quae sunt in summate ac cucumine arboris, ut manus collectoris eas affingere nequeat.

Allegorice, tam pauci erunt salvandi et electi, quam paucus remittet post messem spicas, uva et olive, et, ut ex aliis ait S. Hieronymus, reliquie Israel salvabuntur; multi enim sunt vocati, pauci而已 electi. Ita B. Nilus vir mire sanctitatis, qui floruit ante sexcentos annos, fruictus fundatoris Crypte Ferrare juxta Tuscum, in quo eis sepulchorum vidi et colui; cum visitaret a primoboris Constantini Imperatoris, ex S. Simeonis libro et doctrina eis dixit: «Intelligite, quia nis virtute, et magna virtute predicti furius, nihil vos liberabit a penit infraeni; » addidicte: «Ex deo milibus hominum uix unum salvari, » id quae asserunt S. Basilium, Chrysostomum, Ephrem

et alios. Cumque a primoribus istis rogaretur an Salomon salvus esset, necne, respondit: « Nihil in S. Scriptura legimus, quod post peccatum penitentiam egerit, sicut Manasses. Quis ergo de illo dicere poterit, quod salvus sit? » Ita habet ejus

Vita, et ex ea Cardinalis Baronius, anno Christi 976, tom. X. Vide dicta *Num. xiv.*, 30 et 38.
6. Sive QUATUOR AUT QUINQUE IN CACUMINIBUS EJUS
(oleo) FRUCTUS EJUS, — hoc est olive, q. d. Sicut
quatuor vel quinque fructus olea, id est olive
qui remanent in olea. Notum legit *piria*, id
est *fructus ejus*; jam legunt *פְּרִיָּה* *poria*, vertun-
que, in cacuminibus ejus (oleo) frugiferis. Ita Va-
nibus.

7. IN DIE ILLA INCLINABITUR.—q. d. Residui ex hac
clade Samarie, uti et Syri nonnulli, qui Assyri-
orum manus effugerunt, reliktis idolis fallaciebus,
que ipsos salvans ab hoc excidio non poterunt,
ad Deum, verum in adversitatibus asyrum et pro-
tectorum, confusient, ejusque fidem et cultum
amplectentur. Factum id est, monente et excitante
Ezechia, II Paralip. xxx et xxxi. Ita S. Hieronimus.
Unde subdit: « Ad sanctum Israel respiciunt », id
est reverenter et convertentur, a quo antea fue-
runt aversi.

9. ERUNT CIVITATES FORTITUDINIS EJUS DERELICIE,
—q.d. Assyrii quasi torrens Syriam et Samariam
in impetu pervadent et prosternent, ita ut ex
eorum pavore et formidine civitates Israel

80

tissimæ a cibis fugientibus deserantur, non scimus quam olim ad adventum filiorum Israel e Ägypto venientium percussi Chananæ et Amoræ dereliquerunt sua aratra et segetes, fugeruntque in sylvas et latebras. Ita S. Hieronymus.

⁹ et 10. Et ERIS DESERTA (o Samaria), quia OBLITA ES DEI, — quia avitam Dei veri, qui tibi in adversis solent esse presidio, fidem et religionem deseruisti.

10. PROPTEREA PLANTABIS PLANTATIONEM FIDELEM

— Primo, S. Hieronymus censet esse ironiam
Unde Septuaginta pro « fidelem » vertunt, *infidem*,
que mox vocatur *germē alienum*, id est spu-
rium et adulterium. Per haec autem intelligit plan-
tas et arbores degeneres, quod scilicet Deas in-
ob peccata incolarum sterilitatem indueret.

Secundo et aptius, Sanchez : Ager, ait, fidelis est, qui agricole spem et laborem non nulli, sed et reddit quod accepit cum usura et sobre fructu infidelis est, qui aut nihil reddit, aut, si quid profert, id non domino, sed alieno producit. Unde pro germen alienum, ex felice verbi posset, germe alieno seminatis : id ita factum est, nam quod seminarent Israelite, hoc mensurunt alieni, scilicet Assyrii. Sensus ergo est, q. d. agros tua manu plantatos et excultos grassabunt alieni; et licet in se fidelis futura sit planta, fructusque redditura, tibi tamen erit infidelis, qui non tu, sed alieni eos colligent. Hoc eis minus erat Dominus. Deus xviij. vij.

Tertio, aliqui haec referunt ad filios Israelitae-
um, quos ipsi pessimi pessimos, et a Patriarcha-
um sanctitate degeneres ac quasi spurious genu-
erunt. Verum hic sensus non est literalis, sed
symbolicus(1).

11. IN DIE PLANTATIONIS TUE LABRUSCA (q. d. cum plantaveris vineam, invenies ex ea excrescentem non vineam, sed labruscam): ET MARE SEMEN TUM FLOREBIT, — q. d. Ante tempus florabit, ac prouide precox erit, nec maturescat.

Tales tropologice sunt ii qui tofi sunt in studiis, nec ea referunt ad Dei gloriam, ad suam et aliorum salutem, nec ex virtute et pietate conidunt; hec enim forem dant, sed non fructum; et enim evanescit, omnisque labor consumitur in vana quadam cogitatione, et inani speculazione.

Secondo, q. d. In die quo plantauit et item fidelem et fertilem serere al plantare videburi, re vera labruscam plantasti, que te inani spe et specie lactabat; sed amarum tibi dabit fructum; nam illa quidem floribet, sed cun ad fructum et messem perverterit, auferat eam hostis, quod tibi cor dis dolorem et amaritudinem pariet. Loquitor enim Prophetae de more parabolice.

In die HEREDITATIS. — Id est cum advenire tempus possidendi et hereditandi eam, scilicet tempus messis et vindemiae.

Et DOLENT, — scilicet messis, se ab alieno et hoste capiti, est propositio. Vel « dolabit », id est dolebis tu, vides tuam messem ab alienis colligi; ut sit ex aliage persone; tertio, et planissime; « dolabit », id est dolere te faciet, in Hebreo enim est καὶ κλείειν, in Piel, quod est activum.

intentus esset, et cor eius longe esset a Deo, quia oblitus est salutis suae et totius fortitudinis suae, id est Dei sui, interit et spa sua frustrata est. « In die hereditatis » Non dubium quin natal forma masculina, et natactat etiam forma feminina, torquentem significet, ut Num. xxix, Psal. cxix: « Torren. transiit super animam nostram » et Ezech. xlvi. Unde hic vertere possumus, « in die torrentis », id est quando hostis velut torrentes irruunt in Israelem. Nam iuxta historiam, Israel, qui proper victoriam quam de Jehuda reportavit, floro et gloriari videlatur, paulo post usque ad internicionem deletus est, ut nemo in rebus prosperis sibi valide placeat. (Forerius.)

Ceterum, utramque versum figurata arguere sumimus Ephraimatum stadium in secedatis exterritorum vel superstitutionibus vel foderibus, vix dubium esse potest. (Rossmannus.)

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

redicit cladem *Ethiopum* instantem per Sennacherib, et futuram per Nabuchodonosorem: quoniam enim choevit Sennacherib, hanc Nabuchodonosor complevit. Deinde, vers. 7, eos ad Dominum converxeruntus tradidit (2).

1. VAE TERRÆ CYMBALO ALARUM, quæ est trans flumina *Ethiopie*, 2. qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas, Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam, et dilaceratos,

(3) Vaticinium in hoc capite contentum permulta preterea maxime in explicandis characteribus quibus Propheta enigmatica terram illam, cuius in eis subita

ratem; ad populum terribilem, post quem non est aliud; ad gentem expectantem et concentatam, cuius diripuerunt flumini terram eius. 3. Omnes habitatores orbis, qui moramenti in terra, cum elevatum fuerit signum in montibus, videbitis, et clangore tuba audiatis: 4. quia haec dicit Dominus ad me: Quiescam, et considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, et sicut tubes roris in die messis. 5. Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfectio germinabit, praecedentur ramuscui ejus falibus: et quæ derelicti fuerint, abscondentur, et exsumentur. 6. Et relinquunt simul avibus montium, et bestiis terræ: et aestate perpetua erunt super eum volucres, et omnes bestiae terra super illum habent. 7. In tempore illo, deficeretur munus Domino exercitum a populo divulso et dilacerato; a populo perterriti, post quem non fuit aliud; a gente expectante, expectante et concutata, cuius diripuerunt flumina terram eius, ad locum nominis Domini exercitum, montem Sion.

4. VAE TERRÆ CYMBALO ALARUM. — Primo, Ludovicus Legionensis et Montanus in *Abdiam* putant hic, ut et apud Abdiam, in fine, esse prophetiam de Indis, et novo orbe subjungunt et converto; pro Væ enim hebreica est *Vit hoi*, quod profeti verbi, Age, heus, ut verit Forerius: quasi Dens horstis hic Hispanos cymbalo alarum, id est classibus, instructos, ut gentes illas convulsas, et expectantes opem ad salutem, audeant et adjuvent. Unde Vatablus (enī et consenit Forerius) sic verit et explicat: *A Heus, terra umbra alarum*, quo es ultra flumina *Ethiopie*, id est que ravidus abundas, que recipis umbras velorum multularum navium. Vocalio Genium desribitor, et liberatio de manibus mundi et Satane per Christum facta. Hens, inquit, terra, quæ es sita ultra *Ethiopiam*; que scates fluminibus, id est terra in extremo orbe posita: id synecdochis intelligens quoque alias regiones ultimas, in omnibus cladem belli mutari, designat, alii *Egypti*, alii *Ethiopie* signa illa diacritica convenientia contenduntur.

Porro illa obscuritates paululum clarescere videntur, si hujus vaticinii cum immediate precedentibus connumerem perendas. Quid enim in ultimi cap. vii versibus vidimus? Multorum contra Judaeos conspirantium populorum, sallictis Assyriorum, molinima tempore irrita reddi, Deo incipiente et disturbante; hanc igitur Sennacherib ejusque exercitus, non sicut Ezechias ministrum, sed *Egypti* et *Ethiopie* regibus cum Ezechia consociatis, cladem interemicnam stragum, Propheta preficit.

Primo, incolis terra que est trans flumina *Ethiopie*, scilicet *Ethiopis*, ut premitur, eosque excitat ad legatos multitudines ad *Egyptiacam* gentem, quam proprius characteribus designat, ut Assyriorum irruptioni printese opponant, transistumque probileant, vers. 1, 2.

Secondo, Isaias, Dei Iesus, omnes gentes excitat veluti ad spectaculum incolentes, ut attingant ad cladem illam quæ constituerit illi compescere ferociam atque arrogiam Assyri regis, 3.

Tertio, exhibet Deum veluti spectatorem tanta cladis, et sub similitudine palmitum ac propugnorum, quæ ante messem in virtibus amputantur, designat duces militares hostiles exercitus, qui dum maxime meditantur victoriæ, communè cede discentir, copia cadaverum inspulla, 5, 6.

Quarto, gratum *Ethiopum* animum premitur, eo rumque ad Deum conversionem, 7.

nem terram exivit sonus eorum, q. d. Evangelium ubique predicabatur. Populos remotissimos invitat ad Christum. « Hucusque Vatablus, confirmat id Bosius, tom. II *De Novis Ecclesiis*, lib. XX, signo LXXXIX: primo, quia cum ait: « Trans flumina *Ethiopie*, et post quem non est aliud, » nonat extremos Indiarum populos; secundo, quia Indi e *vasis papyri*, id est e suberbis et corticibus arborum, cymbas excavabant, quibus levigant litora: carebant enim magnis navibus, magnetæ arteque navigandi altum mare; tertio, quia ait: « Cujus diripuerunt flumina terram eius », ut ostendat populos illos divisos a nobis, nostroque continent, vel absorptam ab intercurrent Oceano terram. Refert enim Plato in *Timao* et *Cratia* maximam insulam Atlantidem, et quæ amplitudine Europam et Asiam superaret. Hispanis olim adjungetur, sed Oceanus voritibus demersum; vel ob plurimas aquarum inundationes, quibus illa tellus obnoxia fuit; et quarum memoria et fama permanent etiamnum in Indorum mentibus, ut scribit Franciscus Gomez, *Hist. Indie*, part. II, cap. cxxi. Sie de Indis hinc locum accipiunt Arias Montanus, Josephus Acosta, Fredericus Lumnius, Joannes Fernandes, quos citat et sequitur Delrio, adagio 723.

Verum paet ex vers. 3 et 6, hanc prophetiam, ut reliquias hisce capitibus, contineare onus, id est prophetiam minaciem contra *Ethiopiam* vel *Egyptum*, eique va intentare.

Secundum, Justinus, *Contra Tryphonem*; Ecumenius, in Prologo *Epist. ad Rom.*, et Leo Castrius putant hic agi de Judea. Sic enim Apoc. xi, 8, Hierosolyma vocatur *Egyptus*, q. d. Væ Judee, que mitit undique literas ad Christi nomen et fidem blasphemandam et perdendam! Hoc mysticum est, non litterale, ut patet ex seqq. Tale est et illud S. Gregorii, XIII *Moral.* vii, in Romana editione 3: Væ terræ etc., inquit, hoc est, ut Antichristo superbo, qui precones suos per totum orbem mitit!

Tertius, S. Hieronymus, Cyrus, Haymo, Procopius, D. Thomas, Lyranus, Adams et Ribera in *Sophon.* iii, putant hic agi de *Egypto*, q. d. Væ *Egypto*, quæ in umbra alarum suarum, et, ut

Septuaginta, in *nauibus alatis*, auxilium pollicetur Iudeis! Notum enim est Iudeos ab Assyris affligi, ad *Egyptiorum* opem confugere solitos, perinde ac Israelic confugiebant ad opem Syrorum seu Damascenorum, ut dixit cap. precedenti. Ita sub hoc tempore rex *Egypti* pollicitur opem Ezechie contra Sennacherib, ut patet *V Reg. xviii*. Sicul ergo cap. preceed., Syrorum, ita hic *Egyptiorum* penam et cladem denuntiat, que a Chaldais peracta est. Nam Nabuchodonosor anno quinto post exodium Hierosolyme vastavit *Egyptum*, testes Josepho, lib. X *Antiq.* xi. Hunc sensum de *Egyptis* secutus noster Carpentarius, ita eum doceo heroico carmine expressit:

Vg ubi, que reducunt crepitantes Apis Concolor, crotalus et inania cymbala pessans,
Anne supera sacro tollis, quem nobile mons
Ethiopis mutant ignota fortus ortum.

Verum dieo hic non de *Egypti*, sed de *Ethiopis* clade agi, que est sub *Egypto*, puta de Abyssia ubi regnat Preto-Joannes, qui imperium habet iuxta Nilum, et late dominatur usque ad mare Rubrum. Probatur id:

Primo, quia capite sequenti incipit omnis *Egypti*, ergo non hoc.

Secundo, quia *Ethiopes* sunt vicini *Egypti*; unde auctor ut *Egypti* infestarunt Iudeos, ut patet de *Ethiopibus*, qui cum Sesas rege *Egypti* contra eos coniurarentur. *Il Paralip.* XII, 2, et de Zara *Ethiope*, qui cum innumeris copiis venit contra Asa regem Juda, *Il Paralip.* XIV, 9: ergo sicut *Egypti*, Idumei, Syri et ali Iudeorum hostes haec a Deo plectuntur, et suum excipiunt onus, ita et *Ethiopes*. Unde illi Sophonias, cap. II, 12, et Jeremias, cap. XLIX, gladium et exitium intentant.

Tertio, quia quod hoc capite dicitur de *Ethiopibus*, idem dicitur de *Egyptiis* capite sequenti; si enim utrobique loqueretur de *Egyptiis*, frusta idem capite sequenti repeteret.

Quarto, quia verisimile est *Ethiopes*, auctor ac *Egyptios*, per legatos opem promissores Iudeis contra Assyrios; ideo enim Tharaca rex *Ethiopum* videtur venisse contra Sennacherib, ut sciaret eum a Judea et Egypto depellenter, quia non cupiebat hostem adeo potenter tam habere vicinum.

Quinto, quia *Egyptus* proprie non est trans, sed intra rivos Nili; *Ethiopia* est autem trans eos. Rursum papyrus et naves ex papiro tam sunt in *Ethiopia*, ubi incipit Nilus, quam in *Egypto*; unde naves papyraceas vocantur *Ethiopice*; immo *Ethiopia* pene solum habet Nilum, et per eum descendit in *Egyptum*.

Sexto, quia *Ethiopibus* competit *cymbalum alarum*, id est apes et muscas suis aliis, id est copis, cymbalizantes, id est strepitum instar cymbali excitantes. Sieut ergo Assyrios comparavit apibus et muscis, cap VII, vers. 18: ita et hic iis-

dem comparat *Ethiopes*: primo, ob eorum nigrorum; secundo, ob eorum frequentiam, que etiamnum est immensa; tertio, ob eorum turbam et strepitum; item ob eorum in suis copiis et armis inanem gloriationem; bombazabant enim instar apum et muscarum, que praeceps bombos et streperunt alarum sonum, nihil habent virium unde quinto, significatur hic, quod in armis imbellis et invalidi.

Sextimo, quia eadem congruitate aptari possunt *Ethiopibus*, qua *Egyptis*, immo nonnulla majori, ut illud: « Post quem non est aliis, » Ita de *Ethiopibus* huc exponunt Pinedi in Salomonem previo lib. IV, cap. XIV, vers. 3, Sanchez et Forerius. Porro, *Ethiopia* post *Egyptum*, cui adiaceat, vastata est prima a *Seannacherib*, ut ostendam cap. XX. Deinde Nabuchodonosorus, ut docet Sophonias, cap. II, 12, cum ait: « Et vos, *Ethiopes*, interfici gladio meo eritis; » et *Megasthenes* apud Josephum, lib. I *Contra Apionem*. Porro, *Ethiopia* post *Egyptum*, cui adiaceat, vastata est prima a *Seannacherib*, ut ostendam cap. XX. Deinde Nabuchodonosorus, ut docet Sophonias, cap. II, 12, cum ait: « Et vos, *Ethiopes*, interfici gladio meo eritis; » et *Megasthenes* apud Josephum, lib. I *Contra Apionem*. Ille magis agi de prima vastatione, patchit cap. XX. Denique id clare docet versio Arabicæ *Alexandriae* que sic habet: *Va terra, cuius fines umbros sunt extremitates, quibus includitur, in qua incessu prolongatus est, videlicet terra *Ethiopia*, de qua opinati sunt filii Israel, quod ea protegerentur!*

VE TERRA CYMBALO ALARUM! — Est apposito, q. d. *Va terra *Ethiopia*, que est cymbalum alarum, id est cymbalata in aliis, vel habens alias sonantes instar cymbali! quia *Ethiopis* magno strepitu, praedicatione et gloriatione, instar apum et muscarum, ut dixit, alarum complosione, id est virion et copiarum surarum ostentatione ac jactatione personantes instar cymbali opem sumam Iudeis spondebant. Sic Tiberius Cesar Apionem grammaticum, qui gloriantur se eos quos scripti suis laudasset, immorales facere, vocabat *cymbalum mundi*, teste Plinio in prefatione ad *Vespasianum*, et Apostolus, *I Corinth.* XIII, scientiam charitate carentem et eloquentem vocali cymbalum tinniens (I). **

Secundo, quia iustar cymbalum tantum tinnuum id est sonum inanem et futilem, edebant, premitentes opem quam reipsa non erant praediti; hoc est, ut vulgo dicitur, erant baculus arundineus, cui nemo omnibus tuto innescus.

(I) *Hebreum* sic etiam reddi potest: « O terra umbras alarum, vela navium aliis comparat, q. d. O regio maritima, que abnotat navibus que regnatur velis, que rescipit umbras velorum militarium navium! sive que utigit umbras velorum, etc. Ob mutuus? nem enim navium in quibus vela obscurantur tenduntur cum ambulant, similis erat avibus volantibus aliis suis, inquit doc inter Hebreos: qui etiam dicunt, hac locutione meta puncte et significant multitudinem negotiorum et specierum rerum quae ad alias terras ex illo agradabat. Si Vatablus, Chaldaea paraphras: *V. terra ad quam convenit cum navibus a terra longinquæ, et extendunt vela ut aquilo volans aliis suis; quam omnia optime *Ethiopibus* convenient.*

tur, Isaiæ XXXVII, 6: hic ergo baculus, uti et cymbalum, significat auxilium inane et fallax.

Tertia, Sanchez: *Ethiopia*, inquit, abundans navibus in Nilo et mari, vocaliter *cymbalum alarum*, quia cymbalum sua cavitate est quasi navis; unde ali pro *cymbalum* vertunt, *cymba*, et, ut *Vatablus*, *nassa*, in qua vela sunt quasi ale; unde Sepingintia vertunt, *nauum aliis*. Ab hoc alarum remigio naues vocantur velivola, ait Delrio, *adag. 471*. Rursum *Ethiopicas* naues vocantur cymbalum vel cymbalata, quia *Ethiopis*, et post eos *Egypti*, molles, inter navigandum litus ac sis tristis concrere solebant; unde Plutarchus in *Vita Antonii* describit navem Cleopatrae, in qua remi ad fistula tibiaque modulos movebant et persobabant.

Quarto, aliqui putant *Ethiopiam* vocari *cymbalum alarum*, proper Nilum, qui ad Catadupi cum stepiis prope ruit istud avum (hinc *Theodozio* *pro cymbalo* ruit, *ares*). Unde Catadupi sunt *Ethiopum* populi ad novissimum Nili cataram, ubi inter oceuras scopulos tanto fragore Nili aqua ruum, ut nimis soni vehementia ac colos surdos efficiant, de quo Plinii, lib. V, cap. IX.

Pro cymbalo alarum Hebreos est *תְּשִׁלֵּשׁ תְּשִׁלֵּשׁ*, quod videtur potest, *innumbrontis*; Aquila aliud prescribit legi per diastolam *תְּשִׁלֵּשׁ תְּשִׁלֵּשׁ*, ut si nomen geminatum significans *umbra*, *umbra*, id est maxima umbra. Unde et Syrus vertit: *Va terra umbra alarum!* Sic enim mater pullos protegit velo et umbra alarum surum, ita *Ethiopis* spondebat velo et umbra surum, ut *Ethiopis* vero fluvio; nam Nilo descendebant secundo flumen in *Egyptum*, inde pedestri itinere pergebant in *Judeam*.

Sepingintia vertunt, qui mutui epistolos *byblinas* (hac enim aequum ut naues fiebant e papiro), sollicit ad Iudeos, quibus eis auxilium pollicetur. *S. Cyrilus* hec refert ad superstitionem *Egyptiorum*, qua litteras mittebant in mare, quasi gaudentes de repto Adonide Veneris amasio, de quo *Ezech. viii, 14*.

Sanchez per *epistolos byblinas* accipit naues papyrus; epistola enim grece significat *aliquid missum et extrusum*, aut potius, inquit, epistolos vocat naives perferentes legatos cum epistolis, per metonymiam; tales enim naives a Seneca, lib. XI, cap. LXVII, vocantur *tabellaria*. Arabicus vertit, *mutiti scripturas vel libros papyri*, sive *chartas*.

IT, ANGELI VELOCES, AD GENTES CONVULSAM. — S. Hieronymus et alii putant esse minimesin, sive imitationem vocis regis *Egypti*, q. d. Ita, o legati, o mutui meis per Nilum ad Iudeos, qui sunt gens bello convulsiva; licet olim sub Davido et Salbone fuerit terribilis, cui alia non fuit similis (nam pro post quem, alii legunt, *præ quo, non est alius*), nunc vero afflita est expectans auxilium: quia flumina, id est reges Israel, *Assyriorum* e

(I) *Egypti* flumina Nili honoris causa Oceanum vocant, et hodie adhuc mare appellant. Qui nos apud Hebrew etiam invulerat; et magnam aquarum congettationem sive in flumine, sive in lacu, mare vocant. Nam hand credeamus istos populos talibus cybis quo ex papiro, et scribo et arundine texebantur (*Plin. lib. VII, cap. LVI*), mari Mediterraneo se commisere.

Cum tenet omnis Nilus
conseruit, bibula Memphis cyma papyro.
(Lucas Pharsal. IV, 34.)

Chaldaicorum instar fluminum eam obrunt (1). Secundo, alii cum Vatiblo censem hic gentes, maxime remotas et Iudeas, voen ad Christi filium, ad easque mitti Angelos; id est Apostolos, quia ipse a domine infidelitate et peccatis concurse sunt, ut per Christi gratiam restaurantur et salvantur, doceanturque fere cruenti et mortem optare pro Christo, ideoque hos angelos oponi angelis sive legatis Iudeorum, de quibus iidem accipiunt vers. 1, ut dixi. Ita Oeumenius, Procopius, Castrinus, q. d. Ite, o Angelis, o Apostoli! ite, o Xavier! o Gaspar! ite, o Religiosi, zelosi! ad Barbaros, ad Indos vitiis convulsos, et ad tartara ruentes, vestramque opem expectantes, aferre eis iidem, gratiam, salutem.

Tertio et genuine, Sanchez censet legatis Ethiopiae informis et papyracis, de quibus vers. 1, oponi angelos, id est legatos Dei, puta Semnacherib et Assyrios, quos Deus misit contra Tharaca altosque Ethiopiaes, qui proinde sunt gens ab eis convulsa, conculeata et dilacerata, id est ex Dei decreto brevi convellenda et dilaceranda, licet antea videatur esse terribilis; hi etiam proprie sunt « populus, post quem non est alius : » sunt enim in fine orbis versus Meridem. Pertingunt enim per regnum Congi et Monomotapes ad promontorium Bone-Speii, in quo terminatur terra, sive continens versus Meridem : nam ultra illud non est nisi Oceanus, ut patet ex Tabulis cosmographicis Ortelli et aliorum.

AD GENTEM EXPECTANTEM (aliqui legunt, expectantem expectantem, id est plane et omnino expectantem; Iudeae enim germinant יְהוָה קָדוֹשׁ ET CONVULSAM, — id est inox certo convellendam, et in bei presencia de decreto jam convulsam. Nota : Iudeeum קָדוֹשׁ, primo, significat extensem, puta linea : inde secundo, spem et expectacionem; spes enim persimilis annuum quasi lineam extendit ad rem speratam. Ad verbum ergo He-

(1) Ista descriptio optime designat Egyptianorum gentem, que tunc temporis intus facti fabri obliteraverunt, ut constat ex Herodoto, cum Diadore Siculo collato (vid. Calmetum et Berthierum). Populus terribilis vocatur, quia victoriosus suis, praesertim regis Socratis, infra, ultra modum gloriantur. Alii dicunt, ad gentem depilatum, gatram, ideoque ex Egyptis expulsi, quos Herodotus lib. II, cap. xlv, testatur sepe solitos fuisse pilos corporis abraderi.

Ioco vox expectantem, que in Vulgata latina legitur, cuius significatio est S. Hieronymus a Ἐπεκτημενοι, melius cum aliis dicerebunt, ad gentem linea et linear, id est, inquit Forerius, et Sanchez a Cornilio citati ad gentem quea iuncta terram metiri solet propter rationes ab eodem nostro Cornelio allatas.

Ad gentem conculeata, a vel iuxta Iudeum, gentem conculeationis, quam vocem aliqui summunt active, ut designent populus, qui omnia conculeat; ali passim, de populo a victore procreato, id est durior tractato. Nos vero putamus Iasiam illum Egyptianorum usum inuenire, quo solebant Nilus in aliwo suos regressus pecudes in agros seminatos agere ad semina conculecanda; qui quidem usus ab Herodoto relatus, lib. II, cap. xiv, recensione D. Champollionis testimonio confirmatur.

brea sic veritas cum Vatiblo, Pagnino, Forerio et aliis, ad gentem linea, et conculeationis. Gens linea vocatur, cui ad lineam, quasi ad ammissum, pro demeritis admensa et commensa, hoc est decreta, est a Deo piena et vindicta. Est metaphora a fabris et architectis : hi enim ad lineam, quasi ad normam, perpendicularium, regulam et directoriū fabricant et edificant. Sic et Deus ad lineam meritorum vel demeritorum cuique destinat, cutit et fabricat premium, vel premium. Sic cap. xxv, vers. 11, dicitur : Extendet super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, et perpendicularium in desolationem ; hoc est, ut Chaldaei verit, extendetur super eam linea desolations, et perpendicularium destructionis. Et ut Septuaginta, ἐπεκτείνεται ἡ γῆ, id est, ἡ γῆ ποιεῖται στρεβλόν, ut sollicita justa mensura dirigitur, et redigatur in desertum. Sic IV Reg. xxi, 13, dicitur : Extendam super Ierusalem funiculum Samariae, » hoc est eadem linea, sive norma, et mensura penitus ea vastationis demoliar Ierusalem, qua demolitus sum Samaria. Rursum, sicut fabri materialiter secundam vel deasicandam, prius filo seu linea signant, quia Graeci τετράγωνον dicitur : sic Deus delineat quasi gentes, quia exitio destinat, et deasicare decernit. Hunc esse sensum patet primo, ex eo quod paulo ante hanc gentem vocavit « convulsam et dilaceratam, » et subdit direptam. Inde enim homines macilenti, exhausti et extenuati, locis sunt ὑπόρχυσα, quasi unice linea, inquit Dario, aedeg 724. Secundo, quia Chaldaei verit, populum oppressum et direptum; Septuaginta, gentem sine spe (id est desperatum, deploratum) et conculeata; Syria, gentem depilitam, cuius penitus detracto sunt, et eradicata; Arabicus, gentem sine robe, sedata, despiciat (vel nequam, absurdum). Tertio, quia Nostri verit, gentem expectantem. Ethiopiaes enim vocantur gens expectans, scilicet adventum Assyriorum, quia timunt eos, avideque præstolantur eventum expeditionis ipsorum. Rursum, expectant, id est experientur certam clamorem, quia Assyrii ei inferunt. Sic de legatis Ezechiae ad Semnacherib dicitur cap. xxxiii, vers. 7 : « Angeli pacis amare siebant, »

alter Sanchez : Expectant, inquit, quotannis inundatione Nili, ut per eum agri oblitterant et fecundentur. Secundo, idem pro gens expectans, inquit, hebreice est, gens linea, v. 1. Intra et Forerius, Pagninus et Vatibus, q. d. Ethiopiae, ut et Egypti, quia adjacent Nilo, qui exundans obruit agros, hinc uluntur linea, sive regula et gnomone, quo agrorum spatia diminuantur, ut sciat quisque quid suum fuerit et sit. Hinc ex hac Nili inundatione ortam esse apud eos Geometriam, docet Strabo, lib. VII, et Diadorus, lib. II, q. d. Ethiopiaes et Egypti sunt, gens que lineis aliquaque instrumentis geometricis uitur, ut designet quinque agros agros et limites, quos egressus ex alveo Nili obruerat, confuderat et occucaveraat. Porro veta sic in vasis papyracis eorum infirmatam; sic

nunc in lino et ecno Nili, atque in linea agrorum mensuratrice regionis sordes, et fortunam incertam et instabilem demonstrat. Hoc usq. Sanchez.

CUS DISPERGENT FLUMINA TERRAM EIUS. — Significat Nilum exundantem, qui Ethiopiae, ut et Egyptum, inundando obruit. Symbolice significat Assyriorum et Babyloniorum copias turritim coemunes, instar fluminum obruturas Ethiopiae, ut eam conculeat et vastent.

OMNES HABITATORES ORBIS. — Pergit loqui Deus, q. d. Cum Assyrios et Babylonios quasi legatos meos miseris, tunc videbunt omnes gentes bellum aere, quod per eos contra Ethiopiaes ego geram.

4. QUESCAM ET CONSIDERABO IN LOCO MEO (q. d. Minimus et throno meo tacitus, immo gaudens spectabat quasi Iudei, scilicet haec specula vindicta mee, puta stragem Ethiopiae) : SICUT MERIDIANA LUX CLARA EST, — q. d. Cum Ethiopiaes erunt in tenebris, id est angustis, ego in clara et serena luce mea habitans, clarus, serenus, immo glorirosus contemplabor. Sic Moses et seniores viderunt gloriam Dei, « quasi opus lapidis sapphirini, et quasi colum cum serenum est, » Exodi xxv, 10. Vide ibi dicta. Simili adagio usus fuit Heraclitus philosophus. Nam cum aquae intus mortuus laboraret, sic solebat medicos interrogare : « Num ex imbre sudum et ex nubilo serenum efficerem possem? » per imbre hydrope, per sudum et serenum sanitatem intelligens. Quod cum medici non intelligenter, ille se bohum fumo diutius obruit, ut illius calido vapore noxiis corporis humor exudans excisceremur: ubi cum diutius obrutus permanesset, interit, si credimus Laertio et Plutarcho (1).

ET SICUT NUBES RORIS IN DIE MESSIAE, — q. d. Ethiopiaes erunt in ardore, tum solis qui torrentur (sunt enim in Zona torrida), tum clavis et excidit: ego autem ero in refrigerio beatus, perinde a se esse in nube rosida, que tempore messis solet menses refrigerare; indequae vastationi Ethiopiae aquiloidis roris instillabo, id est moderationem afferam, eamque clementia temperabo, ne penitus delectemur.

5. ANTE MESSEM ENIM TOTUS EFFLORUT. — Persistit in metaphora messis, que dum in flore luxuriant, omnemque succum et vires in flores effundit, segete et fructu desitutus. Idem fit in arbore,

(1) S. Hieronymus hunc versum ita enarrat: « Quid est quod locutus est Dominus ad Prophetam? Hoc quod sequitur: Domus veniant que precepit, in mea sede reipublicam, ut Iudei putant, in templo, ut nos, in coelestibus. Et considerabo, inquit, qui rerum finis eveniat. Sic ut meridiana lux clara est, et sicut nubes roris in die messis; sicut in toto die nihil est clarus meridie, quando sol de medio celo rutulat et omnem orbem pariter illustrat, et sicut in aste et calore tarente, quando mundus messor excoquitur, et operis magnitudinem anhelitus probat, gratissima est roris temperies, si aereas stipulas matutinus humor secalibus faciat; ita meus sermo, quem considerabo in loco meo, cunctis in me credentibus gratus effundet. »

ques, antequam maturescat fructus, in flores, germina et surculos totam se effundit: de ea enim fieri, quod « immatura perfectio, » id est immaturi surculi et ramuscui, licet in se perfecti germinabunt, sed fructus non dabunt matus. Causam dicit clavis Ethiopiae, scilicet eorum preproprietatum gloriationem et provocacionem hostium, q. d. Ethiopiaes florabant et superfluebant suis viribus gloriose prefidentes, et sibi promittentes amplum imperium: ideoque audientes Semnacherib emis-sus in Iudea versari, prepropera arma moverant, ac contra eum aelem direxerunt, eumque ad prolem provocarunt. Sed hic omnis eorum flos fuit intempestivus et precox, nec maturuit, sed in horba perit et succidit est: nam primo a Semnacherib, deinde a Nabuchodonosore succidit sunt: hoc est quod ait: « Et precedentur ramuscui eius folios, » id est juvenes et milites ardentes Ethiopiae gladiis Assyriorum occidentur; et quod derelicta fuerint, abscondentur et exciduntur, » id est reliquias Ethiopiae ex bello profugas persequentur Assyrii et Chaldaei, easque partim occident, partim capient, spoliabunt et dissipabunt. Ita juvenes animosi et temerari dum militis validos laessunt, suis efflorescentis audacie dignam referunt messem, scilicet eadem et clade.

NOTA TOTUS, id est fere totus, plerique; nam mox aliquos, vers. 7, excipiunt. Vide Can. XXX.

6. ET RELINQUENT SIMIL AVIBUS MONTUM, — Vers. 8. q. d. Tanta erit Ethiopia strages, ut cesorum cadavera sufficiant integra estate et hieme, ad voraces feras et carnivoras evenient.

7. IN TEMPORE ILLO (scilicet in diebus Messiae, vide Can. XII), DEFERERET MUNUS DOMINO, — Solent Prophetes post tristia, ut ea lenient, ita subjungere: ita hic fit, q. d. Post hanc Ethiopiae cladem, Ethiopiae relicta vana spe, quam habebant in suis, tum viribus, tum idolis, agnoscunt verum Deum, eumque colent in monte Sion, id est in Ecclesia. Factum hoc est, cum Euzebius Canopus regnum Ethiopiae conversus a Philippo, Actor. viii, fidem Christi per Ethiopiaem sparsit; comunque S. Mattheus Apostolus, eo profectus, regem et regnum convertit: unde in Ethiopia mire floruit Christianismus. Hoc est quod ait Psaltes, Psalm. LXVII: « Coram illo procedunt Ethiopiaes, » et Psalm. LXVII: « Ethiopia præveniet manus eius Deo. » Vide nostrum P. Cotignum et alios, qui de Ecclesiis et historia Ethiopiae scripserunt (2).

A GENTE EXPECTANTE. — Ita legendum cum Romanis, id est plurimum expectante. Est auxilia.

(2) In II Paralip. XXXI, 22, 23, legimus: « Salvatico Dominus Ezchiam et habitatores Ierusalem de manu Semnacherib. Multo etiam defecerunt hostias et sacrificia Domini in Ierusalem, et numerus Ezchiae regi Iuda, qui exaltatus est post haec coram cunctis gentibus. » Illud factum his innuere videtur Iasen; nam consentaneum est credere Egyptios a Semnacherib metu liberato inter eos fuisse qui hostias et sacrificia Domino obtulerunt.